

Täispangale

Washingtonis Valges Majas pidas 31. oktoobril 2018 kõnet üks Venemaa jooksja. Teda oli sinna kutsunud otse USA presidendi kantseleile alluv uimastikontrolli poliitika büroo. Väline mulje oli suursugune: lipud, seinamaalid, rohkesti marmorit ja stukki, kõrged laed.

Sportlane asus kohe asja juurde: ta oli jooksjana osalenud Venemaa dopingusüsteemis. Ta oli toime pannud pettuse ja nüüd otsustanud sellest rääkida. Lokulööjana oli ta juba kuus aastat püüdnud näidata, et on ise muutunud ja tahab kaasa aidata sellele, et sport oleks taas puhas.

„Hakkasin maailmatasemel jooksma 17aastaselt,“ rääkis sportlane. „Kui olin 20, hakkas treener mulle testosteroonit andma. Sealt sai kõik alguse. Varsti tulid EPO süstid, steroidide võtmised ja muu. Dopinguainetete tarvitamise tagajärjel on mul täna tervisehäired. Mu vere ferritiinisaldus on normist 20 korda suurem. Arstide sõnul tarbib mu keha treeningu ajal selle üleliigse ferritiini ära, kuid kui treeninguga lõpparve teen, pean mõne muu lahenduse leidma: muidu suren rauamürgistusse.“

See toona 32aastane sportlane oli Julia Stepanova. Ta polnud ainus, kes tol üritusel kõneles, ent tema kõne läks mulle kõige rohkem hinge. Tema sõnad jäid ruumi tähendusrikkalt kaikuma. Kuulajad olid kui pahviks löödud.

Minu austus Julia Stepanova vastu kasvas pärast seda muljet avaldavat esinemist veelgi. Ilma tema abikaasa ja endise tippjooksja Vitali kindlameelsuse ja julguseta poleks Saksa telekanal ARD paljastanud süsteemset dopingutarvitamist Venemaa sportlaste seas. Ükski sõltumatu komisjon poleks seda uurima hakanud. Venemaa Kergejõustikuliit poleks Rahvusvaheliselt Kergejõustikuliidult IAAF võistluskeeldu saanud. Maailm poleks teada saanud, kui ulatuslikult Venemaa sportlased dopingut tarvitasid ja kuidas löikasin sellest kasu ka tähtsad tegelased väljaspool Venemaad. Ilma Julia ja Vitali Stepanovita poleks üks teinegi Vene sportlane Ameerika Ühendriikidesse põgenenud ega seal Venemaa üleriigilise dopinguskandaali peatunnistajaks hakanud. Keegi ei oleks kunagi teada saanud, kui paljusid Venemaa spordialasid riikliku toetusega dopingusüsteem puudutas.

Ka minu elus läinuks nii mõnigi asi teisiti, kui Stepanovid poleks otsustanud Venemaa dopingusüsteemist välja astuda ja hakata oma siseinfoa väljastpoolt selle vastu võitlema. Nende valmisolekust kõik päevavalgele tuua sai alguse minu uurimistöö, mis keskendus Venemaale ja mille lõppu polnud niipea näha. Ajakirjanduslikult oli mul võimalik paljastada nii mõndagi ja meie tööd tunnustati kõrgelt. Isiklikus plaanis tõi Venemaa spordivõimuga tegelemine mulle aga ka mõningaid ebameeldivusi.

Mis äratas minus huvi Venemaa vastu? Kõigepealt, 2010. aastal Viinis toimunud spordimeditsiini töötajate kongress, millest ma isiklikult osa ei võtnud. Seal esines nimekas Venemaa teadlane, Moskvas asuva Venemaa Teaduste Akadeemia liige. Pärast kongressi pöördus minu poole sümposiumil osalenu, kelles oli venelase ettekanne suurt nõrdimust tekitanud. Teadlane oli vaimustusega kõnelenud vahendist, mis paneb lihased otsekui isenesest kasvama. See olevat välja töötatud meditsiinilisel otstarbel, aga tervel inimesel kaasnevat sellega kõrvaltoimed. Seda aga tasuks igal juhul katsetada, kas või iseenda peal. Või siis miks mitte ka abikaasa peal. Nii oli venelane kongressil osalenu sõnul rääkinud.

Kaalusime tookord juhtlõnga uurimist, sest sama mees esines veel teiselgi erialakongressil Hannoveris, kuid päriselt selleni siiski ei jõudnud. Kuni 2013. aastal tuli teadlane mulle taas meelde. Oli ta ju pärit Venemaalt ja tema kodumaa võõrustas veebruaris spordimaailma taliolümpiamängudel Sotšis.

Saatsin teadlasele e-kirja ja küsisin, kas ta räägiks mulle oma tööst. Esitlesin end olümpial osalejate mänedžerina. Ta läks kohe õnge. Lepisime kokku kohtuda 2014. aasta jaanuaris Moskvas.

Päris tundmatu ma tol ajal ajakirjanikuna enam polnud, kuid Venemaal mind vaevalt et keegi teadis. Sellest hoolimata otsustasin ma maskeeringut kanda. Pärast seda ei ole ma end enam kunagi maskeerinud ega teeks seda ka tagantjärele, aga tookord, just sellel korral tundus see mulle vajalik. Enne lendu hankisin ühelt teatri grimeerijalt võltsi täishabeme. Lisaks kandsin enda prillide asemel teisi, mis olid paksude tumepruunide raamide ja laiade sangadega.

Ühel talvisel lumisel laupäeval 2014. aasta jaanuaris istusingi teadlasega ühes Moskva restoranis vastamisi. Olime peaaegu ainsad külastajad. Olin tegelikult valmis selleks, et jutule saamisega tuleb rohkem vaeva näha, kuid kaaslasest jäi mulje, nagu tahaks ta kiiresti asja kallale asuda. Vanuselt viie- ja kuuekümnendate vahel mees jutustas oma uurimistööst ja imevahendist, mida ta nimetas „täismöödus MGFiks“*. „Tavapärase kasvufaktoriga võrreldes on sel lihasele kaks korda tugevam toime,“ selgitas ta mulle. Teadlane rääkis, et seni on ainet toodetud ainult väga väikestes kogustes ja hind on krõbe, kuid see-eest on tarvitamine tuvastamatu. Süstimiseks olevat kõige parem aeg kaks kuni kolm päeva enne võistlust.

Aimasin, et sellest võiks tulla huvitav lugu, ega tahtnud aega kaotada. Seepärast küsisin otse, kas saaksin aine proovi Saksamaale kaasa võtta. Ütlesin, et lasen selle puhtust Saksamaal salalaboris kontrollida, misjärel saaksid mu sportlased seda katsetada. Ta oli sellega päri, ainult et tal polnud proovi parajasti kaasas.

---

* *Mechano-growth factor* (MGF) on insuliinisarnase kasvufaktori (IGF) erim, mis vahendab kasvuhormooni stimuleerivat toimet luude ja lihaste kasvule. (Toimetaja märkus.)

Pidin nüüd mõtlema. Tahtsin tolsamal laupäeval veel edasi Sotši lennata, et seal pühapäeva hommikul taustainfo saamiseks kohtuda Grigori Rodženkoviga, eelseivate taliolümpiamängude dopingukontrolli labori juhiga. Pühapäeva õhtul pidin aga Moskvast tagasi Berliini lendama.

Pärsin teadlaselt restoranis, kas ta saaks mulle äkki proovi juba järgmise päeva pärastlõunal tuua, sest olen siis taas Moskvast.

„Pole probleemi,“ vastas ta.

Ühele teisele probleemile sirgjooneline teadlane aga lahendust ei pakkunud. Meie hüvastijätu ajal ma seda veel ei tundnud, kuid varsti pärast seda selgus, et millalgi pärastlõuna jooksul oli mu valehabe märkamatult lahti tulnud. Olin selle hotellis hommikul enne kohtumist hoolikalt ette kleepinud. Varuhabet mul kaasas ei olnud, liimi habeme uuesti kinnitamiseks samuti mitte. Sellega, et kohtun teadlasega nii lühikese aja jooksul kaks korda järjest, polnud ma arvestanud.

Ma lendasin Musta mere äärde ning kohtusin pühapäeva hommikul olümpiakülas Grigori Rodženkoviga. Moskva dopingulabori juht arvas kindlasti, et mul on tikid, sest kogu meie vestluse ajal pigistasin ühe käega lõuaümbrust.

Eriti pikalt me Rodženkoviga ei rääkinud. Hiljem olen mõelnud, et äkki oli Venemaa juba siis tema suhtes umbusklik ning pannud talle agendid sappa. Enda kohta sain kaks aastat hiljem igal juhul teada, et minu reis Musta mere äärde ei jäänud märkamatuks. Vene meedia teatas, et 2014. aastal nähti Seppelit lennukiga Sotšisse või Sotšist ära lendamas ning üks reisija oli ta isegi valehabetega ära tundnud.

Hetkeks oli mul hea meel, et istun taas Moskva lennukis, käsi valehabetel. Kohtumispäigana oli teadlane nimetanud lihtsalt „Valgevene peatust“, Kirde-Moskvast asuvat Valgevene vaksalit. Kui majaesisele lumisele platsile jõudsin, hakkas väljas juba hämmarduma. Siin-seal seisid kambakesi sõdurid – või olid need hoopis politseinikud –, nagu oleksid mõne spioonifilmi stseeni võtted algamas. Mind ootas kurguni kinni

nööbitud mantlis mees, sellele riigile tüüpiline karvamüts peas. Minagi olin end korralikult sisse pakkinud. Teatavatel põhjustel varjasin näo alumist kolmandikku paksu punase salliga.

Mees osutas autole. Istusin sisse ja tundsin seal ära teadlase. Salvestasin meie kohtumist salaja nutitelefoni.

Õnneks oli venelane ka seekord jutusoone peal. „Annan teile kõigepealt ühe milligrammi niisama, et saaksite veenduda, et kraam on puhas,“ teatas ta mulle. „Hiljem saate juurde küsida. Siin on teile juhend õigeks annustamiseks, et saaksite seda juba enne Sotšit kasutada. Kellele te seda annate, see mind ei huvita.“ Sada grammi maksis tema sõnul 100 000 dollarit.

Jätsime hüvasti, misjärel tõttasin kiire sammuga raudteejaama restorani tualetti. Habe tuli kergesti ära. Ma olin sellest vabanemist oodanud. Kergendustundega lendasin ma veel samal õhtul tagasi Berliini.

Järgmise nädala alguses oli proov juba Kölni spordikõrgkooli dopingukontrolli labori laual. Ma olin selle reisilt tagasi jõudes kulleriga otsejoones laborisse saatnud. Sealsed biokeemikud polnud sellise ainega varem kokku puutunud ja asusid kohe analüüsi tegema. „Tuvastasime, et tegemist on puhta MGFiga,“ teatas professor Mario Thevis meile. See dopinguproovidega tuvastamatu uudne aine olevat eriti tõhus just lihaste kasvatajana. Kanadas oli Maailma Antidoping Agentuuri (WADA) juht David Howman šokeeritud sellest, kuidas selliste ainete manustamisel kasutatakse inimesi nagu katseloomi.

Meie lugu näidati spordiuudistes ja pikemas versioonis WDRi spordisaates „Sport inside“. See köitis tähelepanu. Vahetult enne Sotši taliolümpiamängude algust näitas ARD dopingutoimetus, et tegeleb ka Venemaa teemaga. Tulemuslik uuriv ajakirjandus on võimalikele tulevastele vihjeandjatele parim visiitkaart. Olümpiamängude lõpuks lasime veel ühe.

Briti ajakiri Economist kirjutas, et Venemaal oli väidetavasti tarvitusel väärisgaas ksenoon. Palusin Kölni kolleegil Olga Sviridenkol uurida,

millel artikkel põhineb. Tõepoolest, Venemaa väljaannete põhjal selgus, et viimasel kümnendil on ksenooni tarvitamist vastupidavuse suurendamiseks igatahes uuritud.

Ühes kaitseministeeriumi uuringus nimetati ksenooni hapnikukokteiliks ning soovitati selle ulatuslikku kasutuselevõttu, sest „ksenoon ei ole keelatud ainete nimekirjas ega WADA luubi all“.

Saksamaa haiglates kasutasid anesthesioloogid seda gaasi mõnikord narkoosiks. „Ksenooni sissehingamisel vallandub kehas protsess, mille käigus moodustuvad erinevad proteiinid, näiteks erütropoetiin (EPO), mille hulk organismis nii viisi suureneb,“ selgitas meile teadlane Andreas Götzénich, kes oli teemat Aacheni ülikooli kliinikumis uurinud. EPO on vastupidavusaladel üks kuritarvitatuimaid aineid. Ksenoongaasi sissehingamisel hakkab keha erütropoetiini üle tootma. Rohkem erütropoetiini tähendab vere suuremat hapnikusisaldust ja suuremat vastupidavust. Spordipettureile oli soodne ka asjaolu, et dopingukontrollijatel polnud toona veel võimalik ksenooni laboriuuringutega tuvastada. Kuigi tänaseks on tõendamise meetod olemas, tellivad spordi- ja antidopinguorganisatsioonid dopingukontrolli laboritelt praegugi vaid harva uuringuid, mis tuvastaksid ksenooni tarvitamise jälgi organismis.

Loomadel oli seda gaasi juba katsetatud ning tulemused olid hämmastavad: „24 tunni jooksul suurenes erütropoetiini tootmine 1,6kordse teguri ehk 160 protsendi võrra,“ rääkis meile Mario Thevis Kölni spordikõrgkoolist. Biokeemiku sõnul olevat „väga tõenäoline, et sama toime avaldub ka inimesel“.

Ka Venemaal oli üks uurimisasutus uurinud ksenooni mõju – sedakorda küll mõju inimesele. See Moskva lähedal asuv Atommedinimeline keskus töötas peamiselt murdmaa- ja laskesuusatajate ning kiiruisutajatega, ent kaugeltki mitte ainult vastupidavusalade sportlastega. Atommedi andmetele tuginedes said väärisgaasist abi ka korvpallurid ja võrkpallurid. Samuti aitas keskus jäähokimängijaid ja jalgpallureid. Keskus pakkus ühtlasi ksenooni hingamiseks sobivaid inhalaatoreid, mis olid kaasaskantavad ja seega võistlusreisideks ideaalsed. Kasutusjuhend sisaldas soovitusi, et ksenooni tuleb sisse hingata

viis kuni kuus tundi enne ning kolmkümmend minutit pärast rasket kehalist pingutust. EPOst polnud aga Atommedi avaldatud materjalides sõnagi juttu.

Uurimisinstituudi andmetel oli ksenooni hinganud üle 70 protsendi kõigist Venemaa sportlastest, kes läksid 2004. aastal Ateena suve- ja 2006. aastal Torino taliolümpiamängudel starti. Minu silmis polnud see muud kui üks suur manipulatsioon, kuid Atommedi juht nägi asja teisiti. „Te ju teate, mis on doping,“ ütles ta mu kolleegile Olga Sviridenkole. „Doping on see, millest jääb järele jälg biokeemilistest reaktsioonidest. Kui jälge ei jää, kuidas saab see siis olla dopinguaine?“ Venemaa Rahvuslik Olümpiakomitee ei andnud ühtki kommentaari.

Kaks erilist lokulööjat

Ksenooni ja täismöödus MGF-i teemaliste artiklitega sukeldusime niiis Venemaa dopinguprobleemidesse. Peatselt tundus, nagu oleks selles autokraatselt valitsetavas riigis juba ammu oodatud ajakirjanikke, kes heidaksid pilgu spordisüsteemi kulisside taha. Juba tookord märkasime, et Venemaal jälgitakse meie reportaaže ja tähelepanu nende vastu aina suureneb. Tasapisi tekkisid maailma suurima riigi kodanike ja ARD dopingutoimetuse vahel esimesed ühendusniidid.

Siin aitas kaasa ka WADA toonane peauurija ameeriklane Jack Robertson. 2014. aasta märtsis kirjutas Robertson e-kirja, mille ta saatis nii Vitali Stepanovile kui ka mulle. Enne seda olin Robertsoniga telefonis rääkinud. Olime juba pikemat aega tuttavad ja ma usaldasin teda. WADA esindajana saatis mees nüüd alljärgneva kirja.

Vitali ja Julia

Tahaksin teile tutvustada Hajo Seppeltit, dopinguvastast võitlust kajastavat lugupeetud ajakirjanikku, kellel on kogemusi Venemaa dopingusüüdistustega. Ma tunnen teda, olen temaga kohtunud ja austan tema tööd väga. Ta otsib tõde ja vajaduse korral toob selle

päevavalgele. Kui te soovite anonüümseks jääda, austab ta seda. Üksikasjad võite omavahel selgeks rääkida. Olen meeleldi valmis kohtumisel ka ise osalema.

Hajo: kohtusin Vitali ja Juliaga hiljuti USAs ja Türgis ning imetlen nende julgust teemaga avalikkuse ette tulla.

Vitali, Julia ja Hajo, hoidke end!

Jack

Robertsoni e-kiri mõjus veidi paatoslikult, igatahes meile, sakslastele, kes me kõheldes pigem tagasihoidlikku sõnastust kasutame. Stepanovid vastasid kirjale viivitamata.

Härra Seppelt

Rõõm Teiega tutvuda. Mõned Teie reportaazid on meile juba varasemalt silma jäänud, aga me pole Teiega kunagi suhtlemiseks ühendust võtnud.

Parimate tervitustega

Vitali ja Julia

See oli algus. Mõni päev hiljem kohtusin ma Vitaliga Moskvas ühes kohvikus. Nagu kokku lepitud, saabus ta kell neli pärastlõunal ning me rääkisime – peamiselt rääkis küll tema – hilisõhtuni välja. Vitali Stepanov oli siis 31aastane.

Mõni aasta varem oli ta leidnud ajalehest Venemaa antidopingu agentuuri RUSADA töökuulutuse, kandideerinud ja tööle saanud ning Moskva keskuses kiirelt karjääri teinud. Stepanov vastutas väljajõppeprogrammi eest, ent nõustas ühtlasi RUSADA peadirektorit ja korraldas ka ise täiendusõpet.

Ta rääkis väga hästi inglise keelt, sest oli kunagi elanud USAs külalisena ühes peres. Ta oli lähedalt pealt näinud New Yorgi Maa- ilma Kaubanduskeskuse terrorirünnakut. Stepanov elas kohe kaksik- tornide kõrval ega pääsenud siis kaks nädalat oma korterisse. Tema enda sõnul adus ta tookord, kui kiiresti elu võib lõppeda, ning

järeldas, et sel juhul tahaks ta pigem, et temast jääks mälestus kui ausast inimesest.

Stepanovi aastad RUSADA töötajana ei möödunud päris ilma kahtlusteta. Ta rääkis meile, et ükskord kontrollijana treeninglaagris käies viibis seal ka üks ametnik, kes ütles talle, millised sportlased on igal juhul puhtad ja keda seetõttu ei tuleks kontrollida. Stepanovis äratas see kahtlust, aga niipea kui ta seda väljendas, järgnes ametnikult otsekohe kaebus RUSADA-le kontrollija Stepanovi peale. Samuti keeldus Stepanov ametnikelt vastu võtmast sularaha, kui ta sportlasi dopinguprooviks valis. Mehe sõnul pakuti talle esialgu rahasummasid, mis jäid dollaritesse ümberarvestatult kord kolmekümne, aga mõnikord ka saja dollari piiresse.

Ühel täienduskoolitusel kohtus Stepanov 2009. aastal oma tulevase naisega. Julia oli pärit Kurskist, Moskvast 500 kilomeetri kaugusel asuvast keskmise suurusega linnast. Tema isa oli joodik, kes peksis ema ning mõnikord ka Juliat. Tänu andekusele ja tugevale tahtele jõudis Julia tippporti. Keskmaajooksus oli ta Venemaal üks parimaid.

Kui Vitalist ja Juliast sai paar, oli naisel haritud ja elukogenud antidopinguentuuri kaastööliselt nii mõndagi õppida. Ka mees, kes tahtis oma töös sportlaste heaolu eest seista, õppis midagi sportlaselt: nimelt et Venemaa kergejõustikus pole tippasemel ilma dopinguta midagi teha.

Just nii oli Juliale öelnud treener, täiesti varjamatult, otsesõnu. Kui naine tahab tippu pääseda, peab ta end aidata laskma. Teised tegevat sedasama.

Julia tarvitas testosterooni ja EPOt. 2011. aasta märtsis Euroopa sisemeistrivõistlustel Pariisis sai ta pronksmedali.

Tema abikaasale – Julia ja Vitali olid vahepeal abiellunud – oli aja jooksul aga selgeks saanud veel üks asi, mis sai määravaks tema tulevases tegevuses ja mida ta oli isegi juba aivanud: tema tööandja RUSADA ei olnudki niivõrd väljas puhta spordi kaitsmise eest. Venemaa antidopinguentuur pidas oma peamiseks ülesandeks dopingule suitsukatte tegemist.